

A nemzetfogalom alakulásáról folyó vitához

Tudományos vitában résztvevőnek mindig számolnia kell azzal, hogy álláspontjának vagy kritikai észrevételeinek helyességét tények, ellenérvek felsorakoztatásával kétségbe vonják, sőt meg is cáfolják. A vitának ilyen menete mindenképpen előbbre viszi a problémák tisztázását, a tudományág fejlődését. Előfordul azonban olyan eset is, hogy a kritikai megjegyzéseket a megbírált valamilyen okból adódóan félreérti, sőt sérelmesnek érzi magára nézve, s ilyenkor általában személyeskedésektől nem mentes reagálás következik a részéről. Ez utóbbi eset fennforgását kell feltételeznem R. Várkonyi Ágnesnek a Történelmi Szemle 1965. évi 2—3. számában megjelent „Módszertani megjegyzések. (Vita helyett)” című írásával kapcsolatban is. Eppen ezért, amennyiben kritikai megjegyzéseim valamelyikének — akaratom ellenére — sértő kicsengése lett volna, úgy utólagosan is szíves elnézését kérem és fölöttébb sajnálom, ha ilyenmel váltottam ki személyeskedéstől nem mentes reflexiót részéről. „Vita helyett” írt válaszával a vita olyan területre siklott, amelyen nem remélhető tudományos problémák tisztázása. Ennek szem előtt tartásával el kívánom kerülni a vita ilyen irányban történő folytatását, s gondolom R. Várkonyi Ágnes — egyetértve ezzel a véleményemmel —, nem tekinti a személyemet és történelmi munkásságomat érintő, meglehetősen súlyos minősítései beigazolódásának azt, hogy nem bocsátkozom a vádak részletes cáfolatába. Merem remélni, hogy talán ma már túlzottnak találja személyemről és munkásságomról mondott szavait; s ha például teljes joggal róttá is fel a kritikai cikkemben található nyomdahiabákat, gondolom, a mondanivalók lényegét nem érintő formai pontatlanságokat ma már nem tekinti részéről tendenciózus félrevezető manővernek, sem forrásismereti hiányosságoknak, figyelembe véve, hogy e források egy részét én publikáltam először a történelmi irodalomban. (Csak széljegyzetként e problémakör lezárásához: Mihály Viteazul levelét ismételten megnéztem, s ott van a Történelmi Tár 1882. évfolyamához kapcsolott függelékben az általam hivatkozott 175. oldalon. A késmárki polgárok 1604. november 9-i levele pedig az Országos Levéltár, Eszterházy cs. lt. Rep. 77. fasc. B-ben található.)

A kritikai megjegyzéseimben — persze Korántsem a csalhatatlanság igényével — felvetetteket továbbra is fenntartom. Már csak azért is, hiszen konkrét ellenérveket nem kaptam, illetve az erre vonatkozó rövid utalást nem tarthatom kielégítőnek. Reflektálni kívánok azonban röviden a 3. pontban foglaltakra:

Mindenek előtt azt kívánom leszögezni, hogy az itt olvasható válasz nem a probléma lényegére vonatkozik; hiszen nem az képezte vita tárgyát, hogy vajon Lippai Balázs főkapitány egyedül fogalmazta-e az 1604. október 28-i, Kassa városának küldött felszólítást, vagy pedig valamelyik prédikátorral vagy íródeákkal együtt! Kritikai megjegyzéseimben azt szögeztem le, hogy „A nemzet, a haza fogalma . . .” című tanulmány azon megállapítása, miszerint *a nemzet fogalma a Bocskai vezette küzdelem idején csak 1605 tavaszán, a nemesség csatlakozásával tűnt fel* — Lippai idézett levelének, valamint az 1604. december 1-én kelt kiáltványának a tanúsága szerint mindenképpen téves!

Ezt a vitathatatlan ténykörményt nem dönti meg mindaz, amit R. Várkonyi Ágnes a 3. pontban elmond, hiszen maga sem vonta kétségbe az általam idézett források hitelességét.

Forráskritikai szempontból, R. Várkonyi Ágnessel ellentétben, én nem abban látom valamely prédikátor vagy deák közreműködését a levél megírásában, hogy valamiféle *szelidítés* történt volna „a hajdúkapitány nemesi fülnek goromba gondolatain”. Ez a levél ugyanis meglehetősen goromba hangú a nemesi fül számára a cigány származású, közkatona sorból előlépő hajdúkapitány részéről. Ilyeneket olvashatunk pl. e levélben: „. . . *parancsolom*, hogy az mi keresztýén országunknak megmaradása mellett felfegyverkezzetek, hozzánk jöjjetek . . .” „Valaki ezt nem cselekszi, vagyon isten, vagyon ember, vagyon tör, az ki az embereket megrontja; az emberi dolgot, az tört mireánk magyarázzatok, hogy ha mindjárást mi hozzánk nem jöttök, az kiknek írtunk, *bizonny fejenként meg kell halnotok*” stb. (Hadtört. Közl. 1914. 473—474. l. Kiemelés tőlem — N. L.) E parancsoló és fenyegető hangú levél megfogalmazását lehetne egyedül Lippainak is

tulajdonítani, s különben is, a korabeli források szerint meglehetősen nagyravágyó és erőszakos természetű Lippairól nehéz lenne elhinni, hogy egy írődeáknak vagy prédikátornak a sajátjától eltérő gondolatait elfogadta volna.

Mindez persze még nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a kérdéses levél fogalmazásánál közreműködött valaki, sőt az a körülmény, hogy a levélben mindenütt következetesen, keresztényen" szerepel, valamelyik protestáns, mindenekelőtt kálvinista prédikátor közreműködésére utal. Ezt valószínűsíti különben a levél némely erősen kálvinista frazeológiájú kitétele is. Mindez azonban nyilván teljes mértékben megegyezett Lippai akaratával és meggyőződésével, s ezért került a hajdúfőkapitány csatlakozásra szólító levelében.

Ezek a forráskritikai problémák azonban nem befolyásolják azt a vitathatatlan tényt, hogy *a nemzet fogalom szerepel a Bocskai-szabadságharc kezdeti időszakában, a nemesség csatlakozása előtt is.* Számos egyéb korabeli forrás is arra utal, hogy nem valami új, s kizárólagosan nemesi használatú fogalom volt ebben az időben a nemzetfogalom, természetesen más-más értelmezéssel és tartalmi elemekkel a különböző osztályok és rétegek tagjainak részéről. E problémakör pontos tisztázása azonban még a történeti kutatás jövőbeni feladatai közé tartozik, mely munkában — korábbi véleményemmel megegyezően — ma is jelentős állomásnak tekintem R. Várkonyi Ágnes: „A nemzet, a haza fogalma . . .” című tanulmányát.

•
Nagy László